

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2020.3.19>

Халапсіс Олексій Владиславович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
пр. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ З. М. АТАМАНЮК
«СВОБОДА ЯК ФАКТОР СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»**

Наукове дослідження З.М. Атаманюк «Свобода як фактор соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства» є актуальним соціально-філософським дослідженням, присвяченим дослідженню свободи як фактору соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства. Особливість такої проблеми полягає в тому, що найбільш повно, особливо в межах класичної традиції, вивчена загальна, онтологічна природа свободи як прояву волі у процесі самореалізації людини, як її здатності діяти у відповідності до своїх інтересів і цілей. Загальний характер феномена свободи, її значимість, укорінення в життєдіяльності будь-якої людини, незалежно від її соціального статусу, хоча й обстоювалися цілою групою античних мислителів як на аксіологічному (Протагор), так і на онтологічному (Епікур) рівні, проте стали об'єктом різкої критики з боку тих філософів, котрі активно захищали автономію інтелектуальної діяльності (Платон, Аристотель, стоїки). У результаті були сформовані засади традиції розуміння свободи як процесу активного освоєння найближчих предметних умов життя. При цьому власне соціальні передумови згаданого процесу залишилися осторонь, оскільки освоєння розглядалося переважно у своїх умоглядних, із чітким суб'єкт-об'єктним протиставленням, аспектах.

Певний інтерес викликає і спроба авторки показати свободу як фундаментальну цінність для людини, але також привертена увага до позиції, що вона повинна мати межі. Підготовленість людей до свободи прямо пропорційна їхній налаштованості обмежувати власні апетити; і пропорційна тому, наскільки їх любов до справедливості вища за їхню жадібність; пропорційна тому, наскільки їх здорове й тверезе мислення вище за їх марнославство і самовпевненість.

Авторка монографії вважає, що життєдіяльність суспільства, рівень його свободи залежать насамперед від суб'єктивного чинника – свободи суспільства та особистості як підґрунтя цілебачення бажаних дій. Не існує жорсткої детермінації свободи і дій людини якимись об'єктивними законами, оскільки способом буття і втілення останніх є людська діяльність. Оскільки свобода особистості невідривна від свободи суспільства, вважаємо, що духовно психологічна підготовленість індивіда до вільних дій має не тільки особисте утримання, а й суспільне.

Авторка дотримується думки, що свободу особистості неможливо відокремити від свободи суспільства, позаяк без необхідних надбань вільних суспільних дій свободи як духовно-психологічного феномена не існує. Тому духовно-психологічна підготованість індивіда дій має не лише особистісний зміст, а й суспільний.

У монографії продемонстрована актуальність дослідження проблем свободи, яке дає суспільству знання про його сучасний стан і перспективи його подальшого розвитку. Духовний і соціальний досвід розвитку людства показав, що рівність можлива тільки як рівність у свободі. Свобода – це дія людини, котра реалізує вимогу об'єктивної необхідності за власною волею, згідно із власними потребами і бажаннями. Межі свободи кожної людини зумовлені не лише соціально-історично, а й передусім нею самою.

Загалом з монографії очевидно, яку важливу методологічну роль у дослідженні проблеми свободи відіграє філософське вчення про людину. Людина посідає центральне місце у механізмі вияву законів. Коли свобода визначається лише як пізнана необхідність, то у тіні залишається

питання щодо місця людини у структурі свободи, ставлення людини до необхідності, свідомості, волі й діяльності. Насправді ж духовна і матеріальна діяльність людини – головні її складники. Діяльність людини – це її дії, спрямовані на вироблення шляхів, засобів та методів досягнення певної мети. Оскільки свобода є невідривною від необхідності, вона є найважливішою рисою закону і означає неминучість, обов'язковість відповідного процесу, дії. Внутрішній істотний зв'язок виявляє себе через необхідність. Свобода – це людський вчинок, здійснюваний за власною волею згідно з власними потребами і бажаннями, вимогами зовнішнього та внутрішнього середовища, що зумовлюють внутрішні спонукання. У бутті свободи необхідність стає органічним складником природи, людини, суспільства загалом. Визначення свободи лише як пізнаної необхідності є некоректним, позаяк пізнання – лише передумова свободи. Сама ж свобода – це дія людини, котра реалізує вимогу об'єктивної необхідності за власною волею, згідно з власними потребами і бажаннями. Можна знати необхідність, але не бути завдяки цьому вільним, оскільки необхідність не лише усвідомлюється, але й витворюється людиною. Межі свободи кожної людини зумовлені не лише соціально-історично, а й передусім нею самою. Вони залежать від рівня духовного розвитку самої людини, її знань, досвіду, інтересів, волі, емоцій тощо.

Загалом, монографія З.М. Атаманюк є цікавою, завершеною науковою працею, яка може становити інтерес для широкого кола науковців, для продовження наукової дискусії в різних напрямках та аспектах.

Всі завдання, що були поставлені для досягнення мети дослідження, вирішені, висновки обгрунтовані. Дотримано і всіх формальних вимог до подібного роду наукових праць (об'єм, структура, наявність певної кількості опублікованих статей у фахових виданнях тощо).

Тому вважаю можливим і доцільним видання цієї монографії.